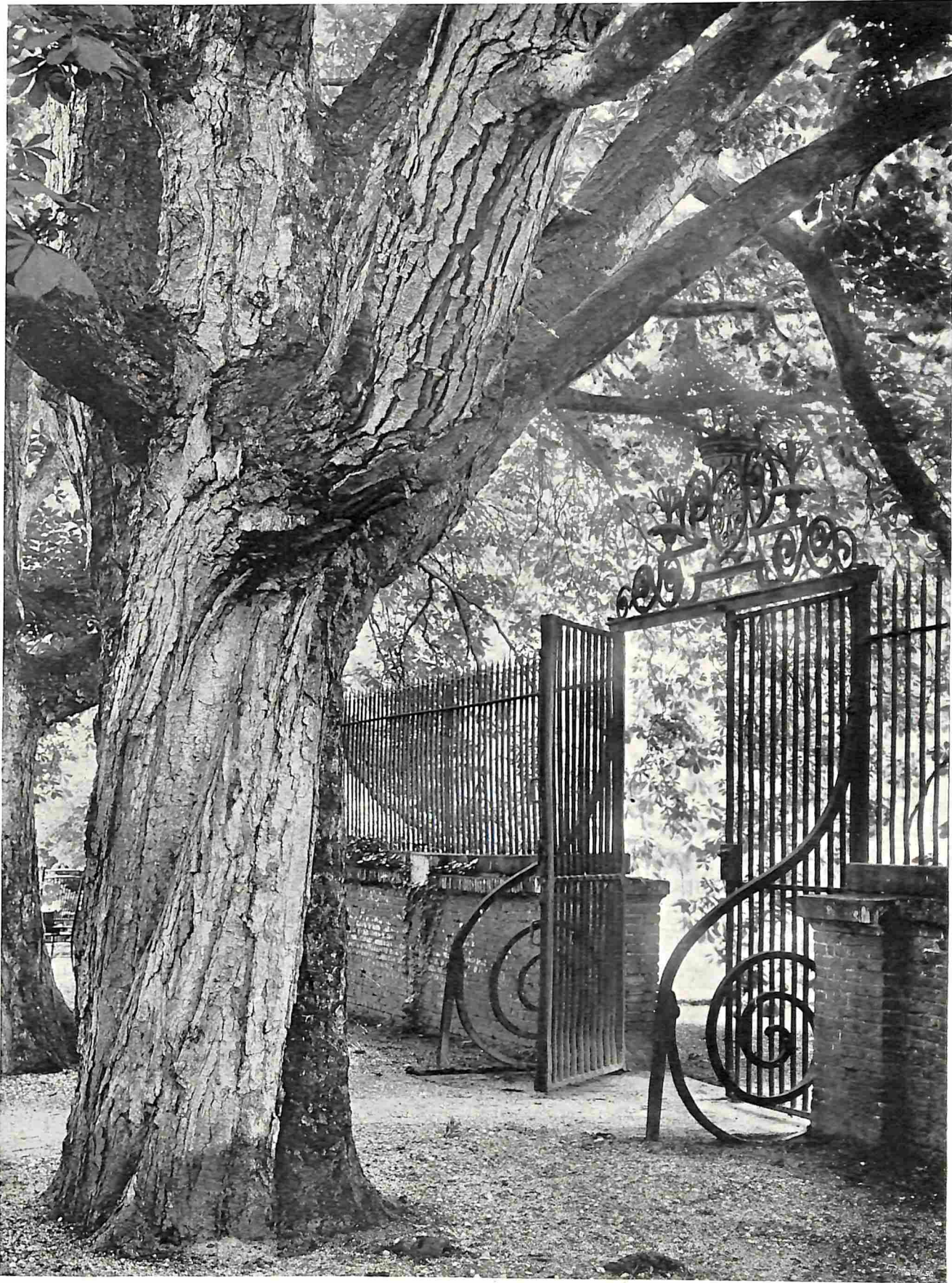

BUITEN

3^E JAARGANG N^O. 3.

ZATERDAG 16 JANUARI 1909.

Foto Aug. F. W. Vogt. DE STAM VAN EEN OUDEN KASTANJEBOOM OP ZUYLESTEIN.

INHOUD:

STRENGE WINTERS, DOOR W. C. VAN MEURS	BLZ. 26
BOEKBEORDEELING, DOOR A. BIENFAIT	.. 27
HET KASTEEL ZUYLESTEIN (SLOT), DOOR E. RUEMPOL GEÏLLUSTREERD.	BLZ. 25 EN 28—32
EEN EENZAAM BERGVOLK, DOOR M. C. KOOY-V. ZEGGELEN	BLZ. 30
DE „VIJVER VAN DE GOUDEN LELIES”, PATRAMARAI, IN DEN GROOTEN TEMPEL VAN MADURA. ILLUSTRATIE	.. 33
HOE MEN EDAMMER KAAS MAAKT, DOOR P. FRANSEN Jz. GEÏLLUSTREERD.	.. 34
TUINEN, DOOR EDWARD B. KOSTER	.. 36

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Bij iedere rubriek wordt gelegenheid voor correspondentie opengesteld en gelieve men vragen aan de Redactie te richten.

Fraaije foto's zullen gaarne ter beoordeeling ontvangen worden. Te adresseeren aan de Redactie of aan de Uitgevers. De inzender verzume vooraf niet duidelijk zijn naam en adres te vermelden; ook achter op de foto's.

Van tijd tot tijd zullen prijsvragen voor de beste foto's op een of ander gebied worden uitgeschreven.

De Uitgevers verzoeken beleefdelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene annonce, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Het auteursrecht voor den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de Wet van 28 Juni 1881, Stbl. No. 214.

STRENGE WINTERS.

ALS 't vriest, dat 't kraakt, — we hebben zoo'n tijd pas achter den rug — dan denk je onwillekeurig terug aan de kou van vorige winters en vooral ouden van dagen weten dan te verhalen hoe koud het wel geweest is in dat en dat jaar, toen zij nog jong waren; dat ze Paascheieren op 't ijs aten, dat, te Amsterdam, de diligences op 't ijs in de grachten reden, onder de bruggen door; dat er kermis op 't ijs was . . . . .

Mocht 't noodig geweest zijn, dan is hiermede tevens gemotiveerd, dat ook in dit tijdschrift eens iets verteld wordt over strenge winters. Te gereeder aanleiding is hiertoe, nu de Wintertentoonstelling door den bekenden verzamelaar A. Th. Hartkamp, in het Panorama-gebouw te Amsterdam gehouden, gegevens daaromtrent verstrekke. Maar ook zonder die expositie zou er heel wat te praten zijn over strenge winters. En vroeger, toen de menschen veel meer tijd voor zoo iets schenen te hebben, gebeurde dat ook. Er werd over gesproken en geschreven, dat laatste, zooals er nadrukkelijk bij verklaard werd, ten behoeve van het nageslacht. Die oude bescheiden, nieuwsbladen e.d. verhalen niet alleen hoe koud 't wel was, maar tevens deelden ze omstandige bijzonderheden mede, over het nadeel, door dat strenge winterweer veroorzaakt, over de koude, die er geleden werd, en ook over de wintervermaken, over schaatsenrijden en sledetochten. Die oude bescheiden eens doorlezend, krijgt men dus tevens zoo nu en dan een typischen kijk op de zeden en gewoonten uit den ouden tijd; ook door den „toon”, waarin ze gesteld werden. Zoo drukte de uitgever H. Callenbach „t' Enckuyzen”, onder een overzicht van de strenge winters van 1674, 1684 en 1740: „met alle vlijd bijeengebragt, om als een nutte Nagedagtenis bij de Liefhebber en hunne Kinderen en verdere Nageslagten te mogen worden bewaart”. En tot de „Liefhebber”, die de gegevens voor deze overzichten geleverd hadden, richtte de uitgever zich aldus: „Wij verzoeken, dat deze Heeren Liefhebber mogen volharden in diergelijke nutte Liefhebberijen en wij hopen, dat door hen meer anderen mogen worden aangezet om vervolgens de gebeurtenissen, die, zoo generaal als speciaal, of te Water of te Lande, zijn voorgevallen voor ons ter Drukpers over te geven, dit doende, zullen wij ons 't aller tijden verplichten, voor zulke Diensten aan 't Gemeen, deselve met Dankbaarheid te beantwoorden.” De tegenwoordige journalistiek krijgt haar berichten niet zoo goedkoop, alléén betaald met „Dankbaarheid”!

Wat nu dat drietal winters aangaat, blijkens bedoeld Enckhuijer overzicht, begon die van 1674 eerst in Februarij. De Zuiderzee lag weldra dicht, en nog op 16 Maart gingen er 4 man te voet van Enkhuizen naar Stavoren. Op 25 Maart „Paaschdag” begon het langzaam te dooien, maar dat nog op 3 April „eenige schippers hare schepen hebben geteert rondom over het ijs gaande”.

In 1684 duurde de winter van 21 Januari tot 27 Februari. Het Enckhuijer overzicht geeft een nauwkeurige opsomming van 't aantal sleden, dat in dien winter te Enkhuizen aankwam; 963 waren het er in totaal. Op 24 Februari, zoo staat er genoteerd,

is er 1 man op schaatsen naar Friesland gereden en op 27 Februari kwam er van Friesland 1 slede met 6 man.

Meer bekend is de strenge winter van 1740. 't Enckhuijer overzicht, dat weer het aantal aldaar aangekomen sleden noteert — zigt, dat weer het aantal aldaar aangekomen sleden noteert — 485 in getal — geeft o.m. op: 26 Januari: Een vrouwspersoon op een Priksleede, Prikkende van Hinlopen en dezelve vrou in met haar Priksleedje nademiddag ten 3 Uren wederom derwaarts vertrokken.

Jan Wagenaar, de Amsterdamsche historiograaf, schrijft: „De strenge winter des jaars 1740, veroorzaakte hier ter stede, zo wel als elders, veel ongemaks. 't Begon op den vierden January te vriezen, en op Saterdag, Zondag en Maandag, den negenden, tienden en elfden, was de koude op zijn felst. De Thermometer van Fahrenheit stondt, op den laatst gemelden dag des ogtends ten agt uren, een, en een en een halve graad onder het teken van o. In deezee tijd, bevondt men, dat twee of drie steene bruggen, door de vorst geborsten waren. Ook zijn er eenige menschen, bij nagt, op de straaten doodgevrooren. De vorst hield aan tot einde February; schoon de felste koude niet lang duurde. Doch daar verlieden nog eenige weken, eer de grafen, in en om de stad, en het IJ voor dezelve, van ijs ontledigd waren.”

Van dezen „nooit meer gehoorde vehementen en strengen winter” werd „op 't verzoek van verscheide Liefhebbers” ook een verhaal gedrukt en uitgegeven.

In 1748 verscheen — in slecht gerijmel — een „Verhaal van de aanmerkelijke Winters, in 't laatst van 't jaar 1739 en 't begin van 1740. En van 't Jaar 1748 in Amsterdam”.

„In 't Jaer Seventien Hondert en Veertig Agt.

Toen was 't Een slegte Tijd voor koopman en 't Ambagt.

De waarheyt sag ik uw, Dit zult ge verders hooren.

De Fransman in ons lant Tien weken lang gevroren”, enz.

Van den vroegst bekenden strengen winter verhaalt „zekere oude chronyk, geschreven in den jaere 1435” en in 1784, ter gelegenheid van weer een strengen winter, in druk verschenen. Als motto staat er boven: „De hand des Heeren is niet verkort”, en dan volgt: „In 't Jaer onzes Heeren, doe men schreef 1435, was de wind omtrent half February veel Oost of te Noord-Oost ende des nagts was het klaar weder tot zes of zeven uren toe en des daags was het Donker graauw weder, tot 's avonds zeer koud tot zes of zeven uren toe ende het regende niet, noch het en daauwde niet in de maanden Maart, April, nog in Mei. En op St. Pancras had het hard ijs gemaakt en de daar wiesch Lover noch Gras, noch Koorn, noch Pruimen-Boomen en bloeiden niet, noch Kerssen, noch Appelen, noch Peeren, geen Wijngaard en was ontloken. En de daar waren menschen, die geen betrouwen op God hadden en keerden haar Land anderwerf om ende zij hadden geen vruchten. Ende andere zeiden met Job, „God gaf, God nam”. Ende daar zij een Hoet Tarwe af plegen te hebben, daar hadden zij vier Hoet, af in die Zomer. En op St. Jean Baptistendag, den 24 Juny, zaten de oude wijven met groote koolpotten voor de kerke en het volk konde haar niet verwarmen, die bij de straat gingen. En het begon te warmen des daags na St. Peter en Pauwelis (den 30 Juny) in die Octave van St. Jan ende des daags zoo scheen de zonne helder en klaar ende des Nagts zoo regende het zoetelijk, zoodat alle vruchten op het veld wieschen, enz.”.

Diezelfde „Chronyck” is ook op rijm naverteld en begint aldus:

„Zoo een verandering kwam toe in korte dagen.

Zoo wij maar leven naar des Heeren welbehagen.”

Van den winter van 1667 bestaan verschillende verhalen; het volgende is vermeldenswaard:

„In January sestien-hondert seven en zestig.

Doen vroor en het sneeuwde zeer heftig;

Stijf zes weken stont de Vaart geheel stil,

Drie weeken voer men weer geheel na wil.

Het voornaamste, dat hier wordt genoteert,

Is dat er zoo veel ijs kwam in de Meert.

De 16 Meert begon 't weer hart te vriesen,

De 17 moesten de Vissers de winst verliezen,

De 18 liep veel volk voor de Laag op 't IJ,

De 19 passeerde men van d'een tot d'ander zij.

De 20 boodt weer en wind nog wijng soen,

De 21 leek of Weer of Wind anders wou doen,

De 22 was de wind weer felder aan 't Friezen,

De 23 begon 't IJs door de kou hart te verliezen,

De 24 al Vriezende verloor 't IJs zijn kracht.

De 25 zijn 'er veel over 't IJ gegaan met voordagt.

De 26 liepen er nog drie van Stee over 't IJ,

's Namiddags zijlde den schuyten de Stad voorbij.

De 27 heeft d'Oostewint 't ijs op Pampus hoog gezet.

De 29 was het vaaren daarover nog wel belet.

De 30 kwaame eenige daarover Vaare en Loope mee.

De 1 April liepen nog Personen op de Zuiderzee.

De 2 dito is in 't Val een schip door 't IJs vastgehegt.

Dit is genoteert van M. T. de Lootsen haar Knegt.

Een ander poët beschreef dien winter veel korter:

„Op St. Matthijs (24 Februari) was er nog geen ijs.

En de achtste Maart, reden ze met slee en paard.

Over de Dordtsche Waard.

De Hollandsche Mercur van 1664 vermeld nog:

„Op den twintigsten December deezes jaars zag men, hier ter Stede, zo wel als elders in Holland, een zonderling uitwerksel van eene schielijke vorst. 't Hadt naauwlijks iets gevrooren, toen de bovenlugt, 's nagts ontlatende, regen nederliet, die so schielijk en

dik om de takken der boomen vast vroom, dat een takje van een vinger dik, met het aanvriezende ijs, zo dik als een arm werd. Aan veele takken hingen lange ijskegels, zo zwaar, dat zij de takken scheurden. Geheele boomen werden, door de zwaarte van 't aangevrooren ijs, van den wortel afgerukt; anderen gespleeten, of, tot op de helft, of van boven tot beneden; veele van bijna al de de takken beroofd; welk zonderling verschijnsel zig eerst met den dag vertoonde voor de ingezetenen, die 's nagts alleenlijk 't gekraak der scheurende stammen en takken gehoord hadden, met welken nu de voornaamste graften alomme bestrooid lagen. Wij behoeven niet te zeggen, dat de straaten zo glad waren, dat zij bezwaarlijk gebruikt konden worden. Veele boomen werden nog behouden door het branden van pektonnen onder dezelve, 't welk het ijs smelten deed."

Wordt er van strenge winters verhaald, dan moeten ook de „bedroefde watervloeden" gereleveerd worden. In den winter van 1740 op '41 heerschte er een groote watersnood in de Betuwe, het Graafschap Buuren, Kuilenburg, door de doorbraak van den dijk bij Elten, tusschen Nijmegen en Arnhem, op 26 December 1740. En „niet tegenstaande alle vlijt en zorgen van de Eedl. Heeren Dijkgraven en Heemraden &c. zijn die droevige overstromingen en dijkbreuken voortgegaan. Op den 3den Januari 1741 overstroemde 't water de geheele Alblasserwaard, de Vijfheerenlanden, te zamen 33.000 morgen lands, tot aan Papendregt."

In 1784 had er een dijkbreuk plaats bij het Hoendernest even buiten Zutphen, terwijl in dat zelfde jaar door den ijsgang de Lappen toren te Nijmegen instortte. In Februari 1799 veroorzaakte ijsgang een dijkbreuk tusschen Bommel en Lent bij Nijmegen en bij Gorinchem. Hevige ijsgang was er eveneens in 1809, bij Gorinchem, Arnhem en Westervoort. Koning Lodewijk verkeerde toen op den Dalemschen dijk in levensgevaar, en in 1820 had speciaal Gelderland en Utrecht weer last van ijsgang en water-vloed. De jaren 1855, 1861, toen Koning Willem III bij de bekende watersnood persoonlijk optrad, en 1880 kenmerkten zich ook door ijsgang en water-vloed.

De laatste strenge winter was die van 1890-'91, waaraan menigeen zeker zelf nog wel de herinnering zal bewaard hebben.

W. C. VAN MEURS.

BOEKBEORDEELING.

Gardens-past and present, door K. H. DAVIDSON.

Een nieuw boek is in Engeland uitgekomen „Gardens-past and present".

Daarin wordt met warme woorden gestreden voor de liefhebberij voor tuinbouw, die ook bij ons meer en meer ontwaakt. De Engelschen zijn ons voor in dat opzicht en zij hebben werkelijk wat te vertellen.

De schrijver begint met een beschrijving te geven van Engeland in de verre oudheid als van een braakliggend land met bewoners, die niet afwisten van iets, dat leek op land- of tuinbouw.

Toen de Romeinen zich buiten hun land begaven, brachten zij niet alleen de kennis van het oorlogvoeren aan andere volken, maar kennis van landbouw werd het eerst door hen verspreid.

De naam van Julius Agricola is te zeer bekend, dan dat wij daarbij behoeven stil te staan.

Verschillende boomen, die nu in Engeland inheemsch zijn, zegt men, zijn daar gebracht door de Romeinen en het land, vooral in de Zuidelijke streken als Kent en Sussex was bijzonder geschikt, om een nieuw vaderland te worden voor de Zuidelijke boomen.

Nu nog bestaan daar vijgen-boomgaarden, en de overlevering zegt, dat de vijgen, die in Rome de meest populaire vruchten waren, door de Romeinen naar Engeland werden overgebracht.

Een legende zegt, dat Thomas à Becket, terugkomend van zijn pelgrimstocht naar Rome, te Tarring de eerste vijgen-boom plantte.

In ieder geval bestaat er niet de minste twijfel, dat de druiven-cultuur in de derde eeuw onder invloed van de Romeinen bloeide.

De iepenboom en de kastanje, de vijg en de druif herinneren aan die tijden.

Als we iets minder ver dan in die verre oudheid nagaan, waar de tuinbouw beoefend werd, dan komen we terecht in de kloosters.

Het Engelsche woord tuin — garden — komt af van het Anglo-Saxische „goard" of yard, dat wil zeggen omsloten door muren en de kloosters hadden altijd een „garth" een omsloten stuk gras, waar de inwonenden van het klooster een rustig plekje vonden om zich te verpoezen.

Naast de gebouwen werden geneeskundige planten gekweekt; want men kende in dien tijd geen beter dokters dan de monniken, die de kunst verstonden de kruiden te mengen en dranken te bereiden tot herstel van de zieken.

Reizende pelgrims brachten anemonen, witte lelies, kleurige tulpen en ruikende hyacinthen en die alle vonden een plaatsje in den stillen kloostertuin.

De schrijver noemt de Engelschen geen inventief volk, maar als zij eenmaal het nut ergens van inzien, dan houden zij het vast op ware bulldog manier. Dit geloof hij de oorzaak te kunnen noemen van het feit, dat de Engelschen zich voor den invloed van alle landen hebben open gezet, om ten slotte leiders in den tuinbouw te worden.

De eerste plantentuin werd gesticht in Padua in 1545, daarna die van Pisa, kort daarop in Leiden en vervolgens in Frankrijk

en Duitschland. Engelschen reisden wel daarheen, maar pas een honderd jaar later werd een botanischen tuin aangelegd door de Oxfordsche universiteit.

In het volgende hoofdstuk krijgen we een beschrijving van het landleven in Engeland in vroeger tijd en nu.

De schoonheid van de landelijke cottage, begroeid met rozen en kamperfoelie, is al sedert eenige geslachten de trots van Engeland. Haar lof werd bezongen door vreemdelingen, die onze kusten bezochten, en nooit genoeg konden zeggen over de boerenhuisjes met bloemen gesierd.

Maar deze liefde voor planten heeft ook daar niet altijd bestaan. Er was een tijd, onder de regeering van Hendrik VIII, dat men daar zoo weinig van kweeken af wist, dat zelfs de groenten voor de tafel van de koningin door Hollandsche schippers werden aangevoerd en tegen fabelachtige prijzen verkocht.

De Engelsche boer was te onwetend om zelfs deze gewone groenten te kunnen kweeken.

Onder de regeering van koningin Elisabeth kwam er een groote verandering. Toen werden de groote weelderige Elisabethische landhuizen gebouwd, waarbij tuinen werden aangelegd.

Prachtige lanen van exotische boomen werden geplant, de kunst van de palmboompjes in allerlei vormen te snoeien begon op te komen, sleutelbloemen, violen, rozen en clematis verschenen overal ook om eenvoudige huizen.

Op nieuw deed een buitenlandsche invloed zich gelden.

De Belgen en Hollanders, die vroeger groenten in Engeland brachten, ontvluchtten tengevolge van een oorlog hun land en vestigden zich in Sussex en Kent, begonnen eerst met om hun huizen kleine stukken grond te bebouwen, en hoewel zij eigenlijk lakenwevers waren, zagen zij gauw dat met de groenten heel wat meer te verdienen viel.

Tegen het eind van de 17de eeuw nam men op nieuw een vreemden invloed waar. Veertig duizend Hugenoten werden om hun geloof uit Frankrijk verjaagd, zochten hun vrijheid in Engeland en werden met open armen en sympathie ontvangen. Zij brachten een groote liefde voor planten mee.

De eerste tuinbouwvereniging werd opgericht in Spitalfields, het gedeelte van Londen dat het middelpunt van de zijde-industrie was waar de refugiés woonden.

Het is niet zoo heel lang geleden dat in dat gedeelte van Londen nog de huizen bestonden met lange lage kamers, met ramen langs de geheele breedte van het vertrek, waar de wevers werkten. In de lage vensterbanken stonden groote potten met de zoo welbekende geraniums.

Een mooie beschrijving van inheemsche boomen en van heesters en boomen, die uit het buitenland werden overgebracht, lezen we in het volgende hoofdstuk, met een reproductie van een prachtige sparrelaan.

Natuurlijk krijgt ook de beroemde plantentuin te Kew een zeer warme beoordeeling.

En dan gaat hij over tot den tuin te Wisley, die door de Royal horticulture Society in cultuur genomen werd.

Dezen tuin heb ik zelf bezocht en het was mij een genoeg van de warme bewondering te lezen, die uit dit hoofdstuk spreekt. Men noemt in Engeland dezen tuin: „the wild garden at Wisley". Dat wil zeggen, allerminst, dat de tuin een wildernis is, maar in het bosch tusschen de struiken en heesters zijn met de grootst mogelijke kennis en smaak de bloemen aangebracht, zoodat het geheel den indruk geeft van een bosch van bloemen, dat bij toeval is opgeschoten in die mooie omgeving.

„Spirea's langs het pad" is het onderschrift van een fotografie, die bij deze beschrijving hoort.

Natuurlijk worden de stijve tuintjes met recht afgezette bedjes genoemd.

Die mode is uit. Hoe lang die ook van duur was, eindelijk werden de menschen haar moede.

Een korten tijd trachtte men geraniums te vervangen door vreemde bladplanten, als perilla's, grijsbladerige echeveria's, enz., maar toen dat ook niet beantwoordde, ging men terug verlangen naar de vaste planten van de boerenhofjes.

„The herbaceous border", of zooals wij het moeten vertalen „de rand van vaste planten" wordt dan beschreven.

Een goed aangelegde tuin is als een soort kaleidoscope, beschenen door zon-, of onder bewolkt licht, altijd zal ons iets nieuws met een nieuwe charme begroeten. Juist die altijd wisselende elementen maken het aanleggen van een bloemenrand tot een werk, dat met liefde verricht wordt. Tuinieren, op deze manier, is werkelijk het werk voor een artiest.

De tuin van de bekende Miss Jekyll wordt even aangestipt, maar toch wordt in herinnering gebracht hoe zij van haar wild boschje met zilverstammige berkjes, het ideaal maakte, dat er nu van geworden is.

Over de beplanting van muren, over den rozentuin, over de watertuinen, over de rotstuinen, vindt men aardige opmerkingen in *Gardens past and present*.

De afbeelding van een moerastuin (boggarden) geeft een goed denkbeeld van wat er zelfs van een moerassig plekje met Irissen en riet en mooie waterplanten te maken is.

De schrijver eindigt met de uitspraak dat een werkelijke tuinliefhebber nooit oud wordt, of liever, zooals hij het zoo karakteristiek uitdrukt, „never loses touch altogether with the joy of living."

A. BIENFAIT.

Foto Aug. F. W. Vogt.

DE TWEE KASTANJEBOOMEN BIJ EEN OUD TUINHEK OP ZUYLESTEIN.

HET KASTEEL ZUYLESTEIN.

(Slot).

EEN merkwaardige geschiedkundige bijzonderheid aan het kasteel Zuylestein verbonden, is deze, dat hier de afgevaardigden der Staten-Generaal, Nassau-Odiijk, van Geest en de Groot, in den avond van 30 Juni 1672, uit den mond der Fransche Ministers Louvois en Pomponne de vernederende voorwaarden vernamen, waarop Lodewijk XIV genegen zou worden bevonden, aan de half veroverde Republiek een eerloozen vrede te gunnen. Dat die voorwaarden niet werden aangenomen, is bekend. Willem III redde den Staat van een bijna wissen ondergang en reeds twee-en-een-half jaar na evenge-noemde dagteekening (Januari 1675) werd den Prins, op datzelfde Zuylestein, waar hij zich ter jacht bevond, uit erkentelijkheid de titel van Hertog van Gelder en Graaf van Zutphen aangeboden, welke opdracht evenwel niet werd aanvaard.

Dit feit is door Romeijn de Hooghe, „konstverkooper in de Kal-verstraat t'Amsterdam" in beeld gebracht en een afbeelding van deze plaat vinden onze lezers hier afgedrukt.

Allereerst een groote allegorische voorstelling in den destijds zoo geliefden stijl: „Het Hertoghdom Gelder en Graefschap Zutphen, opgedragen aen Syn K.H. Wilhem Henrick, by der Gratie Godts, Prince van Orangien, Nassau &c. Erf-Stadthouder van Hollant, Zeelant, en Utrecht, genereuselijck door Hem afgeslagen: Malo Mereri, quam Coronari." De verklaring der allegorische voorstelling schrijven wij ten slotte hier nog af:

„A vertoont Sijn Koninghlijke Hoogheyt, geciert met de Zeegekrans over syn vyanden, als een geduyrigh en getrouw voorstander van de Vryheyt des Vaderlants, met de Hoedt van vryheyt op sijn Speer, de Unie B raet hem den Staet in die forme, door welck se groot geworden is, te behouden, en geen van die seven Bundel-pylen uyt te trekken; sy heeft 's lants Tuyn op het hooft, haer kleed gestickt met de Eendrachts-vrucht de Granaet-appel, en de voet op een fundament-steen, daer de onderlinge Trouw met het woord Unio opgehouden zyn. C. Gelder en Zutphen, uytgebeeld in een verdruckte Maeght, wert van Sijn Hoogheyt minlyck genomen in sijn beschermingh. Sij siet voor haer de drift der Gemeente, D. met een sterck lyf van woest opsicht; een Neerlandtse Leeuwen-huyt is zyn wapen en deckfel; zyn

hert is vast gekeetent aen een spiegel, waer in hij na siet der Voor-vaderen welvaren; het Kleet is beschildert met hondert Monden en hondert Handen, de stercke beenen zyn gevleugelt om zyn snelle schreeden in de onbedachte uytvoeringen te overhaesten; een Kloot van zyn wanckelbare ongestadigheyt is de rustbank van zyn eene voet, bewysende dat men op hem niet seecker mach bouwen, desen Dommekracht heeft de E. Haet en Nyt verbryselv van de parthylingen; sy leggen gerabraeck onder de Triumph-wagen van Sijn Kon. Hoogh. F. van drie paerden gevoert, die onse en der Bond genooten by een gevoegde krachten beteekenen, die paerden werden van de G. Kryghs-yver geleyt; sy heeft de spiegel der voorsichtigheyt in haer handt, met 2. derysen *Pugnando* en *Cunctando*, met wacker te vechten, en gaende te houden, zynde door dese middelen die groote legers gesmolten die yeder dreyghden; op de H. Triumph-wagen zyn de beelden Curtius Scevola, Fabritius en andere helden voor de Roomse vryheyt uytgehouden.

In de waegen stat de I. Victorie met de belegeringen en overwinningen van soo veel batailjes ter Zee, en in veel steden te landt; rontom haer gepronckt; sy praelt met twee welverdiende kranssen, een van Laurieren om de verjaegde vyanden, een ander van eycken-bladen om de beschermde Burgers; de Famen blasen na alle hoecken de lof uyt van den Verlosser des Vaderlants, waer op de K. danckbare belooningh nederdaelt om het belauwert Hooft van Sijn K. H. te eeren met de Hertogs-kroon, een Waerdigheyt die onder het Keyser en Koninghlijke geslacht eertyts gemeen was, sulcke kan de L. Grootshertige Stam-godin in meenighe optellen, sy sluyt in haer Keyserlycke Scepter de minder waerdigheden, in diese aen de eene zyde soo breet heeft doen eeren, alsse aen de andere zyde haer Oorlogs-lans heeft doen vreesen; sy heeft die vergode Vorsten achter haer, blinkende in de 's Hemels-stralen met de eer-teecken, van hare daden; soo siet men Keiser *Adolf* met de glorie van het Ryck, *Rene de Chalons* met den standaert van 't overwonnen Romen, *Willem de eerste* met den *Alpha* op de Hoet van Vryheyt, als die, diese eerst soo duyр gekocht, en met syn bloedt betaelt heeft; *Maurits* met de uytstreckinge van het gebiedt der landen,

Fredrick Hendrick met de geslooten Thuyen, Willem met de Vrede-veer; voor de vorsten sit de M. bewaring van die edele stam, met de wapenen van Oranjen, Nassau, Solms, Engelant, Vrankrijk, &c alle daer met blyde bloed-verwantschap verknogt, dese sal tot het eynde der werelt triumphereen over de Dood en Tyd. Ter zijden staen den N. Adel en 't Heyr-leger, schuddende met haer piecken over die glorie van haer Heyr-voerder, aan wien sy het O. Hertogdom en Graefschap horen opdragen, so wert de ware P. Gods-dienst herstelt, en de O. Armoede der Provincialen getroost; de Gelderse Regeering en 't volck juychen hem toe, welcker Burgemeesterlycke bylen op syn oogwincken wachten, maer onder alle dese vleyende stemmen siet men een R. wys en onbeschroomt Raets-heer, met opgeheven hand en stem, de Vryheyt der Landen verdedigen; hy steunt op de ongekreuckte macht der vrye steden, die hij met de andere Ciceronen of Metellen des Vaderlands handthaeft, en op de edelmoedigheid van Sijn K.H. die liever heeft de bescherminge der Vryheyt als de Heer-sucht; die liefde des volcks als de vrees, na 't voorbeeld van sijn Doorluchtig Over-groot-Vader; Hy weyert dan de opgeofferde kroon, en wil liever als Erf-Stadhouder beschermen als regeeren als Hertog en Graef, de Kroonen weegen de verstandige Princen te swaar, de eeren te komen verachten is meerder als die te hebben.

Ciert hem nu uwe S. Triumph-boogen, stelt op T. Pyramyden van de verlostte steden; juycht over uwe Restitutie, en eert over al de wapenen van die, die naest God dit gewrocht heeft. U. Den Hemel schentse die sulcken Vader des Vaderlants met lasteren of vleyen, willen drucken of te veel verheffen.

*Die weyert dat men hem eerbiedlijken biet,
Is waerdigh dat hij dat, en grooter eer geniet.*

Andreas Doria kreegh de bynaem van heyligh, om dat hij weygerde Hertogh te zyn in. Ragousa.

*Kreegh Doria de naem van
heyligh, om het weygen,
Van in Ragousa eerst te zyn
't volcks Oppervorst,
Wat sal Vorst Willems naem
van trans en transsen steyg'ren
Wanneer de Na-neef hoort
hoe sijn opgerechte borst,
De schat van Vryheyt meer
kon schatten dan de schatten
Een trouwe Vorst wil noyt uijt
recht, en plichten spatten.*

Dit is de huldiging in het algemeen, naar den smaak van den tijd den held voorstellende als Romeinsch veldheer, in een overladen groepering van forsch gebouwde mannen en vrouwen en van wat bombastische attributen — maar toch vaak smaakvol en in elk geval kunstig.

Onder de groote plaat zijn nog drie kleinere geplaatst, afbeeldingen van de drie hoofdpunten van de vereende aanbidding van het hertogdom Gelder en het graafschap Zutphen aan Prins Willem.

I. Den 18 Januarii Nieuwen Stijl 1675. — De Staten des Hertogdoms van Gelderland, en Graafschap Zutphen verwachtende sijn Hoogheyt tot het bestel der Regeeringe, in achtginge nemende de waerdigheid van sijn Doorluchtige voorouderen, en sijne eigen verdiensten, hebben geresolveert de selve te erkennen door te confereeren op hem het Hertogdom en Graeflijkheyt van die Provintie, waer toe sy gecommitteert hebben uyt de Ridder-schap en Steden een aansienlijk getal, die sijn Hoogheyt hier op het huys te Zuylesteyn hebben gevonden, geaccompagneerd van de Heer Bentinck, en door den mond van de Heer van Welderen, Burgh-graef van Nimwegen, na een officieuse harangue het gemelte Hertogdom en Graeflijkheyt opgedragen; welcke aanbiddinge sijn Hoogheyt met alle teykenen van toegenegentheit heeft aen-

vaert, om sich daer over te beraden, en sijne Resolutie hun nader bekent te maken, dimitterende de Heeren, met betuyginge van gunste en respect.

II. Den 10 Februarii Nieuwen Stijl 1675. — Sijn Hoogheyt hebbende ontfangen de propositie van de Ridder-schap en Steden van Gelderland en Zutphen, heeft, om sich te beraden, goed gedacht daer over te versoecken het advijs van den Staet, wiens Interest en belangh daeraen annex is; alwaer dit wigtige subject in deliberatie gelegd zijnde, sich veele swarigheden daer ontrent hebben opgedaen, zijnde de Provincien door de Unie verpligt tot een uniformiteyt in de Regeeringe, en de negocie de ziele van den Staet, seer dependeende aen de Vryheyt van dien, so dat eenige van gevoelen waren 't selve minder soude strecken ten dienste van den Lande, en daerom sijn Hoogheyt geadviseert mochte werden 't selve van de handt te wijzen, als hebbende reets so grooten eere en estime door de aanbiddinge ontfangen, dat de achtginge van sijne Waerdigheid en diensten door de aenvaerdinge niet kon vermeerdert werden, daer door de Ingezetenen buyten bekommelingen mogten blijven omtrent de Vryheyt.

III. Den 21 Februarii Nieuwen Stijl, 1675. — Sijn Hoogheyt sich over de aangeboden waerdigheid, van getelt te worden onder de Hertogen van Gelderlandt en Graven van Zutphen, beraden hebbende met te overleggen alles wat ter materie dienen kan, is naer Arnhem ghetrocken, alwaer met alle mogelijke teykenen van respect en vreugde, en een algemeen gejuych ontfangen is, en geleyd door veel Triumph- en zegen-boogen, en princelijck onthaelt, alwaer sich een weynigh ter jagt vermaeck hebbende, is in de Vergaderinge verschenen, en heeft die bedanckt weghen die estime die sy hem toedroegen, en met veel genegentheit tot hun geexcuseert de waerdigheid die sy hem aanboden, willende liever een Throon hebben in hun herten, als heerschen over hare Staten. Daer op sijn Hoogheyt de Regeeringe aldaer bestelt hebbende, is oock aangestelt tot Erf-Stadhouder, Capiteyn en Admiraal-Generael van die Provintie, en daer in ceremonieel bevestigt. E. RUEMPOL.

Het Hertogdom GELDER en Graefschap ZUTPHEN, opgedragen aen
SYN K. H. WILHEM HENRICK
 By der Gratie Gods, Prince van Oranjen, Nassau, &c. Erf-Stadhouder van Hollandt, Zeelandt, en Utrecht, generaeufelijck door hem afgelegd.

MALO MERERI, QUAM CORONARI.

(The block contains several columns of small text, likely a Latin inscription or a detailed account of the ceremony, which is partially illegible due to the small font size.)

Foto Aug. F. W. Vogt. EEN ETS VAN ROMEIJN DE HOOGHE IN DE STUDEERKAMER VAN DEN EIGENAAR VAN ZUYLESTEIN. (Vergelijk het sijn gedrukte met onzen tekst).

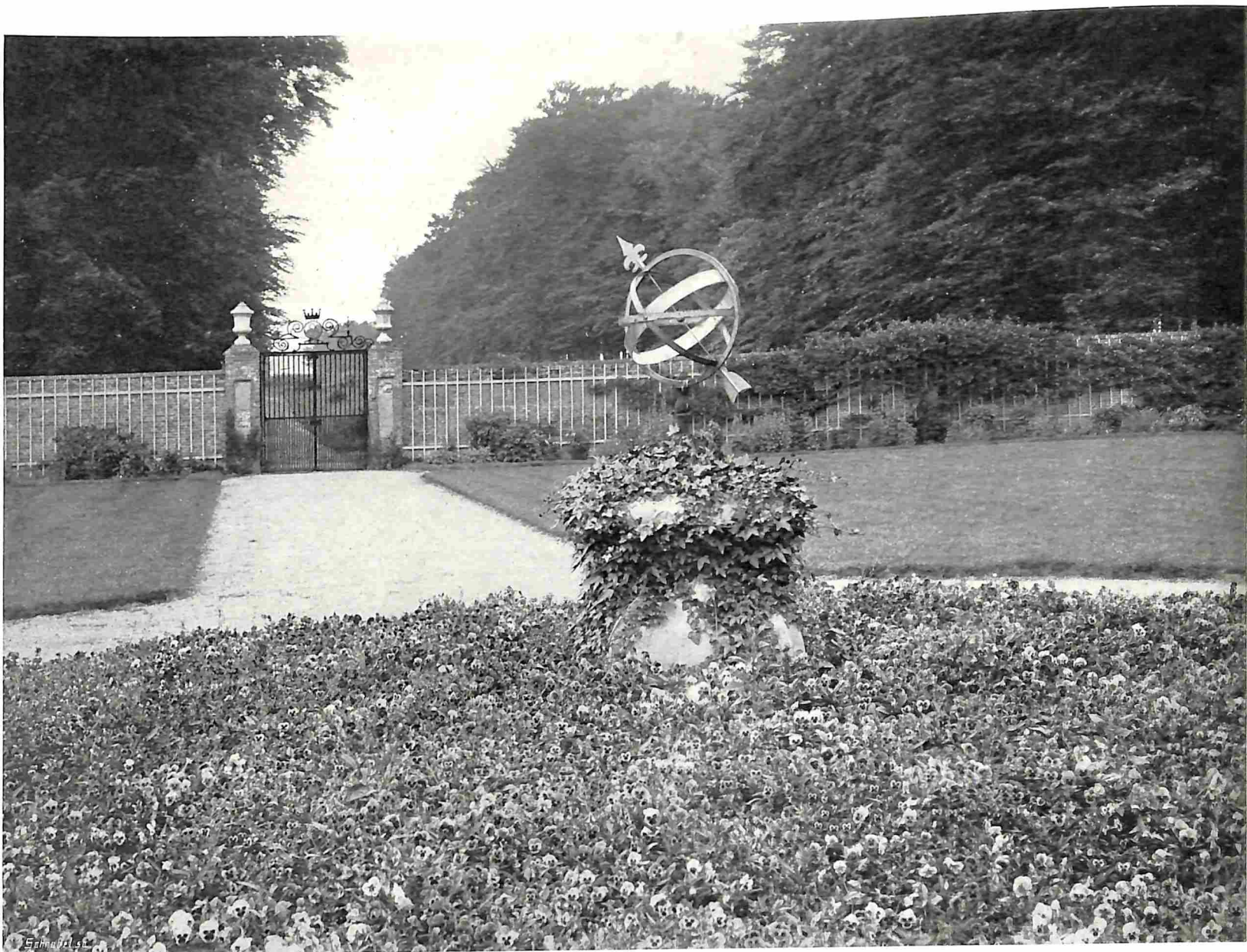

Foto Aug. F. W. Vogt.

ZUYLESTEIN. ZONNEWIJZER EN TUINHEK, UITGANG AAN DEN STRAATWEG VAN LEERSUM.

EEN EENZAAM BERGVOLK.

(Slot).

EEN groote rol in het leven der Boegineezen speelt het rijstblok. Het is zoowel bij de grootere als de kleinere huizen altijd te vinden en, daar de Boeginees er geen voorraadschuur op na houdt, verwerkt hij iederen dag zijn maal paddie tot rijst. Zoo wordt er niet alleen in den oogsttijd, maar elken dag rijst gestampt en geeft dit „tokke-tok” bij ieder huis een eigenaardig geluid in de bergwereld. Maar in den oogsttijd is dit tokke-tok van eene bijzondere beteekenis. Dan is het als het ware de lokroep van de wijfjesvogel om het mannetje en ge kunt er op aan, hoe drukker, hoe heftiger dat doffe, eigenaardige stamplied uit de bergen klinkt, hoe sneller de harten slaan der Boegineesche meisjes, die het hout in het blok laten vallen, want de plaats, waar dit geschiedt, is eene echte „vrijstersmarkt”.

De eerste keer, dat de maan vol is in den oogsttijd, verzamelt zich al wat huwbaar is om het groote, lange rijstblok. Tien of twaalf jonge meisjes, meest in roode baadjes van eene doorzichtige stof, met wijde mouwen tot even boven den elleboog, scharen zich om het lange uitgeholde blok. Een oud vrouwtje stelt zich aan het hoofdeinde en nu begint het. De stamper gaat vlug van de rechter- in de linkerhand, sneller en sneller; er is rythmus in en als men goed luistert, wordt het een wijsje. Soms beginnen de meisjes er bij te zingen. Aan lachen en praten geen gebrek, maar het oude vrouwtje is altijd daar om ze weer aan het werk te herinneren. Zij slaat altijd met denzelfden gelijkmatigen gang door, niet te gauw en niet te langzaam; zij vertegenwoordigt de kalmte, ze is precies een oude klok, die rustig doortikt en zich niet bekommert, wat er om haar heen gebeurt. Trouwens, zij kan ook kalm zijn! Voor haar is het waarlijk niet, dat de jonge mannen hunne beste sarongs aandoen en de zwarte songko, het puntig toeloopende, zwarte hoofddekseel, opzetten, dat zij van heinde en ver komen en de plaats zoeken, waarvan het eentonige getok-tok tot hen doordringt. Dit zijn allen trouwlustige jongelieden, die daar in den mooien maneschijnnacht de bergen in gaan, om aan het rijstblok hunne bruiden te gaan uitzoeken. Ontbrandt het hart van een hunner nu voor een der jonge dames, dan gaat hij naast haar staan en neemt af en toe den stamper eens van haar over. Zij kan dit gerust als eene liefdes-verklaring opvatten.

Voor zulk eene declaratie heeft het jonge mensch echter ook gelegenheid op het schommelfeest, dat meestal met het oogstfeest gepaard gaat. De meisjes gaan dan beurt om beurt op een expres voor dat feest vervaardigden schommel zitten en de jonge man, wiens hart zij bekoord heeft, bindt nu een in een doek gewikkelde kris aan den schommel, als teeken, dat, mocht zij er afvallen, hij er is om haar voor gevaar te behoeden.

Nog even valt hier op te merken, dat hoogadelijke prinsesjes van den bloede, aan zulk een oogstfeest geen deel nemen. Het rijststampen laten zij aan het volk over. Ik vroeg eens aan een klein ding, een twaalfjarig vorstenkind, of zij ook den stamper kon hanteeren. Ze zette een verbaasd gezicht en antwoordde een beetje uit de hoogte: „Welneen, ik ben immers een koningskind!”

Die koningskinderen dan hebben in onze oogen althans een weinig benijdenswaardig bestaan. Zoodra ze volwassen zijn, worden ze in huis gehouden en zien de wereld alleen door de kleine venstertjes van het vrouwenvertrek. Ze worden dan ook meest uitgehuwelijkt door tusschenkomst der ouders en zelden kennen ze haar aanstaanden man.

Toch schijnt het wel eens voorgekomen te zijn, dat ook onder hen „Koningskinderen” waren, die elkander zoo lief hadden en niet bijeen konden komen, want in de oude verhalen en zelfs in de strafzaken van Soppeng was het schaken van een meisje volstrekt niet zeldzaam. Bij het gewone volk was het zelfs eene gewoonte en geen geschiedenis zonder gevaar, want de ouders hadden het recht den verwatene te dooden, als zij hem met het meisje onder den blooten hemel inhaalden. Is het jonge paar echter al in een huis gevluht, dan verliezen de ouders alle recht op hun ontroofde dochter. Dit neemt niet weg, dat er bij een gewoon huwelijk heel wat formaliteiten in acht genomen moeten worden en wellicht is dit lange wachten wel de reden, dat sommigen zich liever aan eene schaakpartij wagen.

Een gewoon net huwelijksaanzoek wordt aldus gedaan door een gezant, d.w.z. altijd, nadat de ouders van den schoonzoon zich terdege hebben vergewist, of het in goede aarde zal vallen, want een blauwtje loopen is eene groote schande. Zooveel mogelijk brengt de afgezant het aanzoek in beedspraak over, want dit is een zwak van den Boeginees, of, juister gezegd, hij is hier sterk in.

„Wij komen als afgezant tot U”, aldus spreekt de doeta tot de ouders van het meisje. „Wij zijn nu als een hakmes in de hand

van den landman, als de bladeren van een boom, die door den wind nu her dan derwaarts bewogen worden. Onze zender woont in de plaats, die heet „onweerstaanbaar verlangen” van waar men het uitzicht heeft op de streek, die heet „wederkeerige genegenheid”.

„Nauwelijks hadden wij het verlangen van onzen Heer vernomen, of in nog minder tijd dan vereischt wordt om een betelpruim fijn te kauwen, was alles tot de afreis gereed. Vervolgens spoedden wij ons herwaarts met de vlugheid van een vogel, in de hoop een gunstig antwoord te ontvangen op de boodschap van onzen zender, die Allah dag en nacht bidt, dat het hem gegund worde, zich als een kalelingrank te slingeren om een teederen tak van uwen stam”.

Uit de plaats der „wederkeerige genegenheid” komt dan een even bloemrijk symbolistisch antwoord en daarop volgen de geschenken, bij welker overbrenging allerlei feesten worden aangericht. Het groote feest is natuurlijk de bruiloft. En een bruiloft van een prinsesje van den bloede, dat met een haar in geboorte gelijken huwt, is dan ook eene aaneenschakeling van de meest rumoerige en vermoeiende feestelijkheden.

Als een kleurige tooneel-voorstelling gaat het alles weer mijn geest voorbij, wat ik gedeeltelijk gezien heb uit ons berghuis, dat tegenover de vorstelijke woning lag, gedeeltelijk zelf heb bijgewoond.

Itengré, de dochter van de vorstin van Soppeng, Sitti Saenabe en den prinsgemaal La Pabeangi, was de bruid. Veertig dagen duurde de plechtigheid. Veertig dagen klonk dag en nacht de ganrang, eene soort trom, en de poewi-poewi, eene soort clarinet. Beide namen geheel naar het geluid afgeleid, dat deze instrumenten voortbrengen. Het was een alles behalve mooie muziek en als het diende, zooals ik later vernam, niet tot verhooging der omstanders, maar tot afschrikking van booze geesten, dan voorwaar kan men eenigszins vrede krijgen met deze vreemdsoortige streeking van het oor. Hoe hooger de afkomst der bruid is en eveneens die van den bruijom, hoe langer de feestelijkheden duren en Itengré's bruijom was een prins van den bloede, genaamd La Patenga-E, vorstelijke telg uit het Wadjo'sche. Het was om zoo te zeggen een politiek huwelijk. Door zijne dochter aan een Wadjo'schen prins te verbinden, zou La Pabeangi zijn verloren invloed in deze streken weer terug krijgen. De bruid en bruijom kenden elkaar nauwelijks, maar dit wordt, zooals ik reeds zeide, ook volstrekt niet noodig geoordeeld bij de Boegineezen om een gelukkigen echt in het leven te roepen. Reeds lang van te voren was beneden aan den voet van den heuvel, waar het Vorstenverblijf stond, de „baroega” opgericht. Dit is een soort feestkraal, of eigenlijk eene bewaarplaats voor het feesteten. Zelfs de een-

voudigste man zou niet nalaten een dergelijke „baroega” naast zijn huis te zetten, als zijne dochter gaat trouwen. De baroega, die de vorstin van Soppeng dus liet neerzetten, was bijzonder groot. Gedurende dien tijd voor de eigenlijke bruiloft kwam er van heinde en ver bezoek naar de eigenlijke woning en daar geen vorstin of vrouw van adellijken bloede op reis gaat, zonder minstens vijftig of zestig volgelingen, werd de eenzame weg, die langs den heuvel het gebergte inkroop en in het breede dal weer te voorschijn kwam, dagelijks verlevendigd door een kleurige stoet menschen, de vrouwen zittende te paard op wel vijf of zes vuurroode kussens, met kakelbonte parasols boven de hoofden, de mannen met lanzen tegen de rechterzijde gedrukt en de linkervoet tegen den nek van het paard. Wij, van onzen heuveltop af, zagen ze al van verre aankomen, een smalle, kleurige slang, die door het groene dal ging, die weer aan ons oog onttrokken werd door het geboomte, dat van den berg afdaalde. Dan kwam zij weer te voorschijn op den lichten weg en als zij daar eenmaal was, ging de stoet in gestrekten draf het zeer steile pad op, dat naar het vorstenverblijf leidde. Nauwelijks waren vrouwtjes en paarden weer voor ons oog verdwenen tusschen het geboomte van het vorstelijk erf, of van een ander pad, dat ook steil de hoogte opging, daalde aanstonds de stoet bedienden omlaag naar de

Foto Aug. F. W. Vogt

ZUID-WEST-GEVEL VAN ZUYLESTEIN.

baroega om versnaperingen voor de gasten te halen, en deze stoet was niet minder eigenaardig dan de andere.

Voorop ging de „bissoe”, een soort priester, die niet alleen pries-terlijke waardigheden vervult, maar ook dikwijls een soort major domus is in zulk eene vorsten-omgeving. Hij doet allerlei huis-houdelijke werkjes, leidt eenigszins den gang van zaken bij fees-telijke gelegenheden en is ook al een soort Eneuch, want het vrou-wenverblijf is onder zijn speciaal toezicht. Zulk een bissoe behoort meestentijds tot de halfslachtige wezens, dezelfde, die bij de Romeinen voor heilig verklaard waren en die door de Boegineezen zeer in eere gehouden worden; het zijn natuurlijk eigenaardige menschen met een weinig aantrekkelijk uiterlijk. Ze kleeden zich doorgaans als vrouwen, alleen is hun hoofddekseel de songko, die slechts door mannen gedragen wordt.

Achter dezen „bissoe” kwam een der eerste dienstmaagden en daarop volgden tien jongens van den leeftijd van veertien tot zeventien jaar ongeveer, met witte broekjes aan en witte mutsen op het lange, tot den schouder hangende haar. Hunne boven-lijven waren ontbloot. Achter deze kwamen twintig jonge meisjes, allen in roode sarongs, op de Boegineesche manier, die soms zeer schilderachtig kan wezen, gedragen, n.l. in losse plooiën, die met eene hand tegen het middel bijeengehouden worden en vuurroode doorzichtige baadjes. Van dicht bij zag men hoe al die gezichtjes beschilderd waren, de wenkbrauwen boven neus bijeengepen-seeld, de oogen zwart omrand, de slapen beteekend met zwarte haarlokjes, de lippen rood. Strak stonden al die poppengezicht-jes, strak ook die der jongens. Plechtig liep de bissoe voorop, de oogen naar den grond geslagen. Zoo ging het naar de baroega en zoo kwam het weer terug. Iedere jongen en ieder meisje droeg slechts één ding, één schaalje met koekjes, één schotel met rijst, één keteltje, één blad met een kopje. Het zoude n.l. onbeleefd zijn tegenover de gasten, als een persoon meer droeg; en op deze manier zijn twintig jongens en twintig meisjes ook werkelijk niet te veel. Daarbij bleef alles nog even plechtig gaan. Het afdalen was plechtig en het opgaan was plechtig, zoo niet nog plechtiger.

Dit tooneel, het komen der gasten met hunne kleurige parasol-letjes rechts van den heuvel, het neerdalen van de roode en witte figuurtjes links van den heuvel, herhaalde zich wel vier of vijf keer per dag en dit alles duurde veertig dagen lang onder het onophoudelijk gedreun van den ganrang en het gepiep van de

poewi-poewi! Mocht dit alles wat vermoeiend zijn voor dengeen, die het meemaakte, of die, zooals ik, gedeeltelijk toezag van uit de verte, niemand had te klagen als hij dit tijdelijk lot vergeleek bij dat der bruid.

Als men eenmaal een Boegineesche bruid is geweest, moet, dunkt me, later allerlei in het leven meevallen. Dat arme ding wordt gedurende dien bruidstijd onzichtbaar gehouden. Zij moet die dagen in meditatie doorbrengen, omringd door hare zoog-moeders en mag den laatsten tijd gedurende acht dagen niet eten. Als zij dan ook eindelijk te voorschijn wordt gebracht om in de ala-bola haar bruijom op te wachten, is zij half bewuste-loos en lijkt nu, met haar geheel beschilderd gezicht en haar stijve kleedij, meer een pop, dan een mensch. Als het hiermede maar uit was met de kwellerij van het arme schepsel, maar nu begint pas de schijnvertoning, die bij ieder Boegineesch huwelijk plaats vindt en die waarschijnlijk haar oorsprong te danken heeft aan de vroegere gewoonte van schaken, of die de zedige teruggetrok-kenheid der vrouw tegenover den man moet voorstellen. De bruijom moet in letterlijken zin zijn bruid veroveren en het wordt hem natuurlijk op allerlei wijze verhinderd.

Bij het eerste bezoek van den a.s. heer en meester komt de bruid zelfs in 't geheel nog niet te voorschijn. De priester ont-vangt hem, zet zich tegenover hem, rustende op de rechter knie, terwijl de linker voetsool voorwaarts geplaatst is. Dan neemt hij des bruidegoms rechter duim, legt dien tegen den zijnen aan en overdekt beide handen met een doek. Zoo neemt hij den bruide-gom diens geloofsbelijdenis af: „Ik belijd, dat er geen God is dan Allah en Mohammed zijn profeet... enz”.

Daarna verbindt de priester den jongen man in het huwelijk, alles in afwezigheid der bruid, zeggende: „Ik verbind u in het huwelijk met Itengré, dochter van Sitti Saenabe en La Pabeangi. Gij zult de huwelijksgift geven, zooals men te voren overeenge-komen is.” En de bruijom antwoordt: „Ik neem Itengré, dochter van Sitti Saenabe en La Pabeangi tot vrouw en ik geef de huwe-lijksgift, overeenkomstig het voorschrift van Allah.” Alle om-standers roepen nu tot drie keer toe: „O! God, zegen Mohammed en de afstammelingen van Mohammed!”

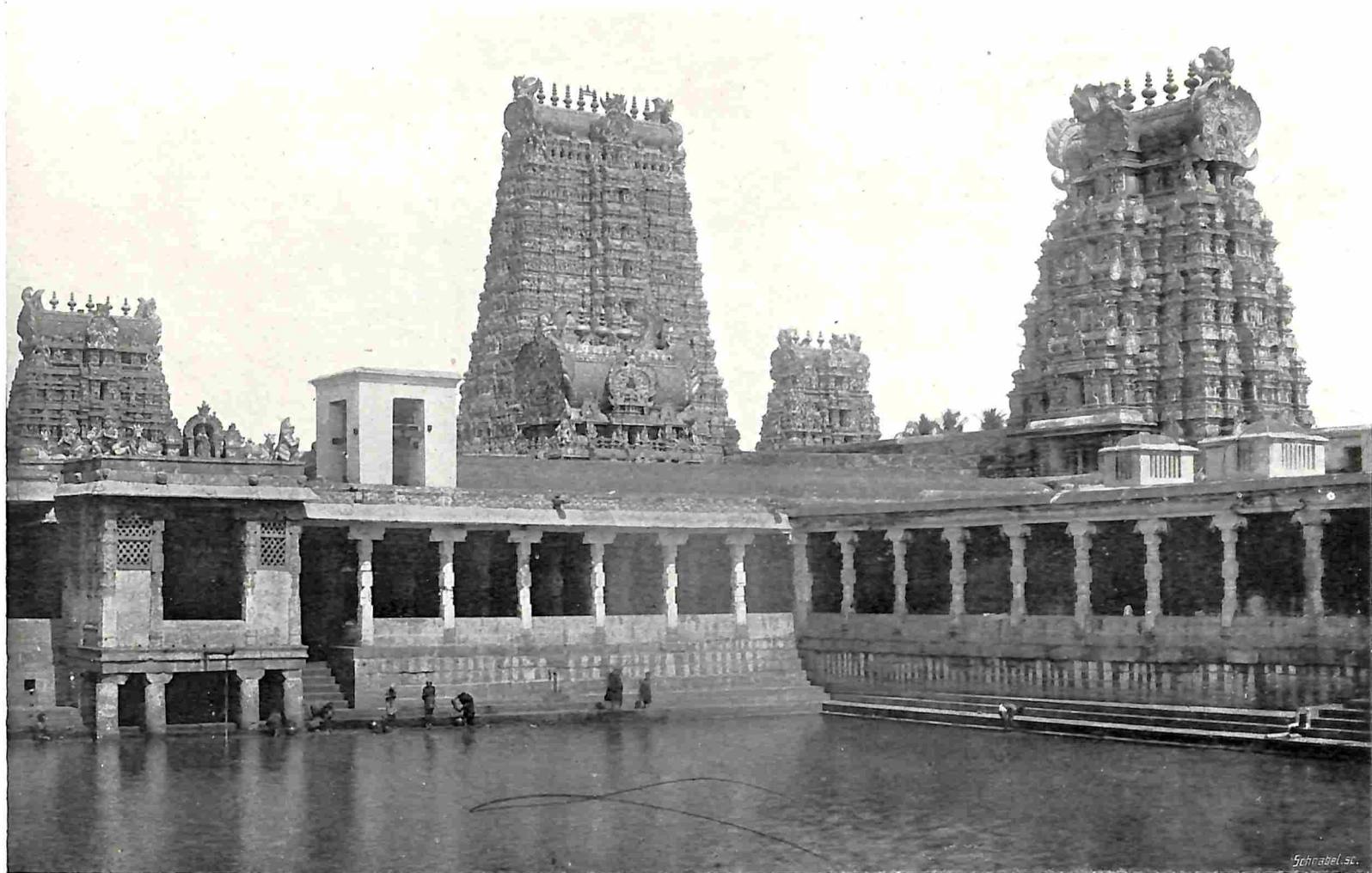
Zelfs na deze plechtigheid komt de bruid nog niet te voorschijn. De bruijom brengt verder den dag door met de ouders en gasten en laat des avonds alleen zijn kris achter, die als vertegenwoor-

diger van zijn persoon aan de bruid wordt gebracht; maar zelfs op dit voorwerp slaat zij verachtelijke blik-ken, als het arme ding daartoe door den honger nog in staat is, en zij wil niets van de kris, het eigendom van haar aanstaanden man, weten. Toch mag zij dit wapen niet terug-geven of de bruijom moet het tegen een geschenk zijnerzijds af-kopen, en dit gaat natuurlijk weer gepaard met een plechtstatigen optocht evenals het terugbrengen van de kris naar de woning van den bruijom. Zoo worden er nog een aantal geschenken gewisseld, die allen symbolische beteekenis heb-ben en altijd gepaard gaan met de optochten, die hoe langer hoe min-der plechtig, hoe langer hoe meer luidruchtig worden. Maar onder al het gejoel daarbuiten door, wordt de sombere ganrang geslagen, fluit de poewi-poewi en gaat de roode en witte stoet van jongens en meisjes onverstoort het paadje af, het paadje óp met de bladen met koekjes en de zilveren thee-keteltjes. Dan komt eindelijk de dag, dat de bruid voor het prach-tige huwelijksbed in de Ala-bola wordt neergezet, de dag, dat de bruijom komt. Terwijl de bruid daar neerzit in de van roode en gele en oranje kleuren doortrokken sche-merachtige ruimte, naast haar de jonge vrouw, eveneens gekleed als bruid, n.l. in rood en van zoowat gelijken leeftijd en geboorte, om-ringd door acht oudere vrouwen, die zich zoogmoeders noemen, die het arme ding, dat daar met neer-geslagen oogen zit, bewaaien en soms steunen als zij dreigt neer te zinken, nadert daarbuiten in de verte de bruijom, omgeven door acht jonge prinses, waarvan twee juist gekleed als hij, n.l. met de vuurroode als hanenkammen ge-vormde staatsmutsen op. Deze jonge prinses zitten allen te paard op de Boegineesche manier, de eene knie opgetrokken onder de bolle

Foto Aug. F. W. Vogt. DOORKIJK OP HET GRASPLEIN, DE HOOGE HAAG, DE BOOMEN EN DEN TOREN VAN HET KASTEEL ZUYLESTEIN.

DE „VIJVER VAN DE GOUDEN LELIES”, PATRAMARAI, IN DEN GROOTEN TEMPEL VAN MADURA.

In een vorige aflevering hebben wij een afbeelding van den hoogsten toren van dezen tempel gegeven. De hierbij gegeven foto stelt de Patamarai, of „vijver van de gouden lelies”, in het inwendige van den tempel, voor. Hier dicht in de buurt staat een klein gebouwtje, waarin een kamertje dat door de Indische koningin Mangammal gebouwd werd. In het jaar 1706 werd deze ongelukkige vorstin in het kamertje opgesloten en den hongerdood prijsgegeven, om welke redenen vermeldt de geschiedenis niet. Alleen moet zij er een minnaar gehad hebben, de Brahman Achchaya, wiens standbeeld aan de westzijde van den vijver werd opgericht. Hare onderdanen martelden haar op „verfijnde” wijze, o. a. door voedsel in haar nabijheid te plaatsen, dat zij kon zien en ruiken, doch niet aanraken. X.

sarong, de voet tegen den nek van het paard. De bruijom zelf wordt gedragen in een koetsje. Voor dit hoofdbestanddeel van den optocht loopt echter een lange stoet vrouwen en meisjes en mannen. De voorste vrouwen zijn allen in rood en wuiven met waaiers, daarachter gaan de mannen, die zingen de bruidszang. Van ver reeds klinken de stemmen in het gebergte:

„Treurig was mijn hart. Moede en vol gepeinzen.

Ik ging dwalend rond, en zocht rust en kon niet slapen.

Ik ben de rivier ingetreden, maar haar golven sleurden mij mede. Toen weende ik.

De golven droegen mij ver, aan den oever zag ik eene plant.

Daarheen droegen zij mij en de plant bloeide voor mij.

Den vreemdeling.

Gij zijt goed, gij zijt schoon, gij gelooft in mij, zonder ophouden.

Gij zijt noch verwonderd, noch bedroefd.

Wij zullen niet langer gescheiden zijn.

Ik ga hier en daar, zoekende met U, ziende en hoorende met U!

Geliefde, ik kom! Den langen weg heb ik afgelegd!

Doe Uw deur open, opdat ik aan uwe zijde plaats neme.

Doe open!

Treurig was mijn hart, moede en vol gepeinzen.

Maar nu zal ik gelukkig zijn. Doe open!”

Nu daalt ook van het huis der bruid een eigenaardige stoet het bergpad af. Acht kinderen, vier jongens en vier meisjes, zijn gezeten op de schouders van slaven en ieder kind draagt een zilveren schaal met betelblad. Het feestkleedje der meisjes doet soms in vorm (niet in kleuren) aan het costume van onze Markensche kindertjes denken, de lange krullen aan weerszijden van het stijve hoedje ontbreken er aan. De cilindervormige hoofddeksele zijn van met zwarte stof beplakt carton, waarover strepen van goudpapier. De rokjes, die wijd uitstaan, zijn van licht groen of oranje gaas, verder zijn ze echter, waar de Markensche kindertjes zorgvol door Moeder in een wollen doek gepakt zijn, naakt, behangen met zilveren en gouden kettingen en gelukspenningen. Deze kinderschaar is de eerste hinderpaal, die de bruijom ontmoet op zijn reis naar de bruid. Hij mag niet verder, voor de acht prinselijke medegeleiders hun offers in zilverstukken op de bladen hebben gelegd, die de kinderen dragen.

Over het algemeen maakt de aankomst van den bruijom een zeer verwarden indruk. Zoo oppervlakkig zou de toeschouwer zeggen, dat de optocht allesbehalve geregeld was. Telkens staat er een gedeelte van den langen stoet stil, loopt weer terug, nadert dan weer, gaat weer door, maar dit gebeurt alles met opzet. Het

moet n.l. het aanzien hebben, alsof de bruidegom gebracht wordt. Hij wordt ingehaald, eigenlijk gevangen, zooals men de visschen in het net vangt en op het strand trekt. Dit symbool nu is weinig in harmonie met het andere, dat op een dapper doordringen van den bruijom naar het huis van zijne bruid wijst. Als men echter de Boegineezen naar dergelijke zaken vraagt, is het antwoord steeds, dat het sinds jaren her zoo de gewoonte is en och, bestaan er bij ons, blanke menschen, ook niet dergelijke verouderde gebruiken, waarvan wij den oorsprong niet kennen en die wij in eere houden, omdat iedereen het zoo doet en onze groot- en overgrootouders het zoo deden?

Eindelijk baant zich des bruijom's stoet een doortocht, niet echter dan nadat hij weer geofferd heeft voor den ingang van het huis; daarna bestijgt hij de trap, en dadelijk als hij binnentreedt in de paladang, bestrooit men hem met geroosterde rijst. Zijn levensgeest mocht n.l. eens, evenals een vogel, van overstelpend geluk wegvliegen, en evenals men een vogel zou trachten te vangen met de rijstkorrels, evenzoo probeert men dat den levengeest des bruijoms te doen. Na deze ceremonie nadert eindelijk La Patonga-E Itengré zijne bruid, die alweer half verstopt is door hare zoogmoeders achter het prachtige huwelijksbed. Maar de bruijom vindt haar wel en nu begint er voor het arme, half uitgehongerde schepsel een soort „krijgertje”. Op den grond gezeten, schuiven bruid en bruijom elkaar na, en de bruid poogt bij elke nadering van haar a.s. gemaal hem weg te slaan met haar waaier. Zij wil niets van hem weten en houdt hardnekkig hare beschilderde oogen op den grond geslagen, en ook hij, nu met een waaier gewapend, poogt zijn ernstigste gezicht te zetten. Zoo rusten zij wat uit. Zij, omringd door hare bruidsmisjes en zoogmoeders, hij, door de acht prinsen. De zon vonkt op de roode mutsen als hanenkammen, vonkt over de roode baadjes, over de glinsterende waaiertjes, schittert in de zilveren en gouden plakaten op de blootbronzen borsten der kindertjes, en ze gloeit diepe kleurtjes van groen en oranje en geel door de bonte lappen, die de vensteropeningen bedekken van de groote ala-bola, tot over den drempel gevuld met menschen. En altijd door dreunt de ganrang, fluit de poewi-poewi. Wierookgeurtjes vermengen zich met de baklucht van beppa-beppa en dodoro, eene soort gebak. Maar de bruid krijgt nog niets daarvan. Het is alsof zij een houten bontgekleede pop is, of iemand wiens ziel alleen hier is, terwijl haar geest dwaalt.

Toch, één ding verlevendigt opeens haar maskergezichtje. Er is een kaars ontstoken en het vlammetje, flikkerend, heftig, be-

wegend achter de hand van het oudste zoogmoedertje, wordt gebracht bij den bruigom en de bruid. Dan, terwijl alles in spanning toeziet, heft Itengré haar gezichtje op. Het beschilderde mondje trekt ze samen als ging ze fluiten en flap! het vlammetje is uitgeblazen. Er heeft iets geslikkerd in haar donker oog . . . iets triomphantelijks. Was het wellicht de macht der vrouw? Had de bruigom de kaars uitgeblazen, wat hij ook geprobeerd heeft zooeven, dan zou hij de baas zijn geweest, nu zal zij het zijn. Itengré, tenminste de voorspelling zegt het . . . maar zij slaat haar oogen weer zedig neer, het heeft daarin even gelicht, zooals het kaarsje lichtte en ook dit vlammetje is weer uitgeblazen.

En uitgeblazen wordt het licht, dat even door de herinnering geschenen heeft over dit bruine volk in de schilderachtige fijngetinte bergen, over de met riet gedekte, sierlijke huisjes, over de wijde dalen met hunne wilde rivieren en woeste rotspartijen, over het eenzame land waar een donker menschenras leeft en sterft en geboren wordt in zijn kinderlijk geloof en bijgeloof en wie weet, in welk een oude wijsheid, ongeweten van ons Westerlingen.

M. C. KOOIJ—v. ZEGGELEN.

HOE MEN EDAMMER KAAS MAAKT.

MIJN buurman is een flinke, eerlijke, ontwikkelde kerel, met wien 't een plezier is een paar uur te keuvelen. Ofschoon hij reeds lang zijne koetjes op het droge had kunnen hebben, is zijn bedrijf nog zijn lust en zijn leven. En dat mag geen verwondering baren.

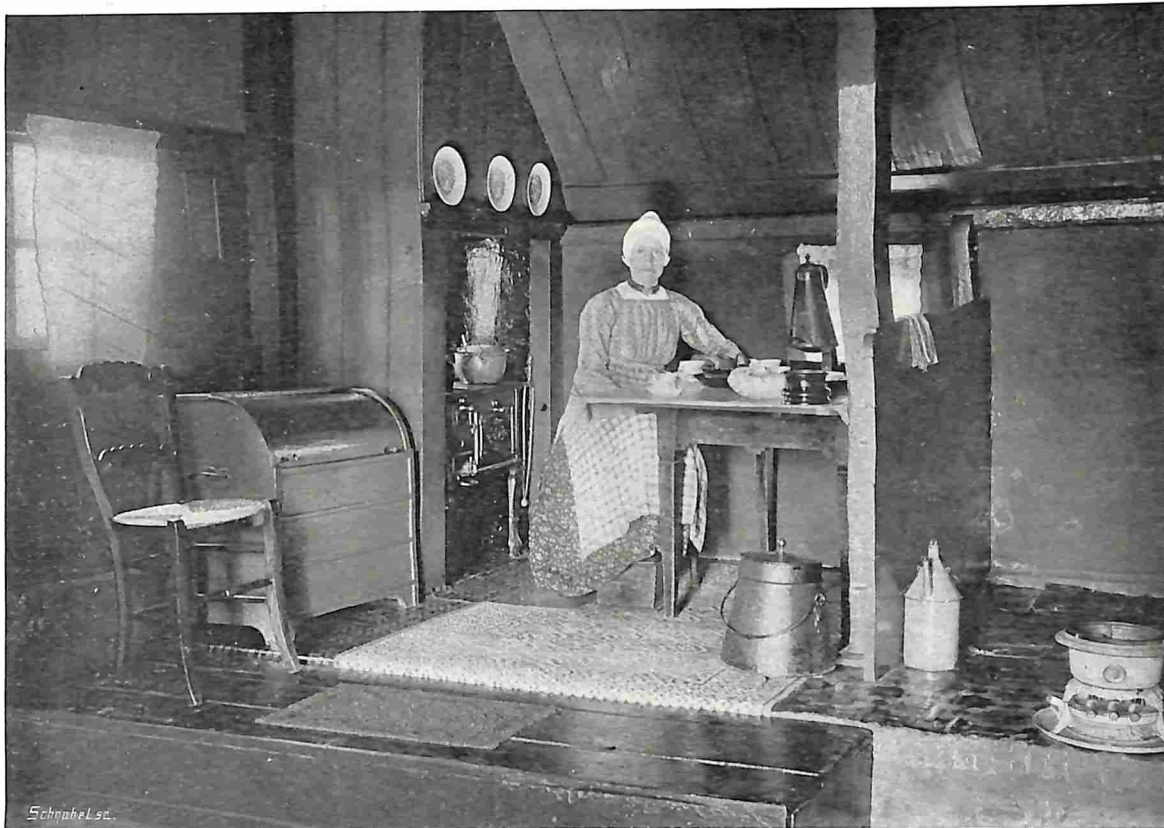

Foto P. Egmond „HET STALTJE” IN EEN NOORD-HOLLANDSCHE BOERDERIJ.

Hij bezit een prachtig slag kerngezond vee en verkaast zijn melk op eigen boerderij, zonder met eenige fabriek in betrekking te staan. Behoudens het aanbrengen van de noodige verbeteringen, volgt hij nog steeds de ouderwetsche manier en bevindt zich daar wel bij. Zijne vrouw, een frissche boerin, staat hem daarbij getrouw ter zijde. Hij zou haar voor geen geld van de wereld willen missen, al was 't alleen maar, omdat ze zoo'n bovenste beste „keezer” is. En zindelijk, daar is geen voorbeeld van! Noch op haar, noch op haar gerei kan men een vingertje zetten. Nethed en reinheid zijn dan ook een paar machtige factoren, om een product te verkrijgen, waarnaar zelfs Heliogabalus water-tanden zou. Een zuivere, matig warme atmosfeer, goed gereinigd vaatwerk, vooral in de „kimmen”, frissche, heldere menschen en dieren zijn voorwaarden voor het fabriceren van eerste soort Edammer kaas. Op de boerderij kan het niet te zindelijk zijn. Schimmels en bacteriën, zowel goede als verkeerde, trachten voortdurend haar invloed op de grondstof te doen gelden. En dat gelukt haar altijd, want de koemelk is daarvoor zeer gevoelig.

Waar ik nu zoo dikwijls het bereiden van kaas zie en er wel aan meewerk, zal 't niemand verwonderen, dat ik er langzamerhand zoo'n weinig mee op de hoogte gekomen ben. En als ik dan zoo een en ander van de kaasmakerij ga vertellen, dan zal ik beginnen met het begin en even spreken over koemelk. Zij bevat een hoog watergehalte, en vele stoffen in zwevend of opgelosten toestand. In de eertste plaats noem ik *vet*, dat in grootere of kleinere bolletjes zwevend voorkomt. Dan verschillende eiwitstoffen, vooral kaasstof of caseïne en melk-albumine. De eerste, een

kalkhoudende verbinding, wordt door stremsel neergeslagen en neemt dan het vet mede. Albumine is in geringe kwantiteit opgelost aanwezig. De melksuiker geeft aan de melk haar eigen aardig zoeten smaak. Zij behoort tot de koolhydraten en speelt een groote rol bij het zoogenaamde zuur worden. Ze is opgelost en blijft na het verkazen grootendeels in de wei achter. De minerale bestanddeelen komen deels voor als anorganische zouten, vormen anderdeels bestanddeelen van organische verbindingen. Bovendien zijn in de melk eenig koolzuur, zuurstof en stikstof als gas in oplossing aanwezig.

Verdampt men het water, dan blijft de *droge stof* over. Verwijdert men daaruit weer het vet, dan behoudt men *vetvrije droge stof*.

Gemiddeld bevat de melk van een goede Noord-Hollandsche koe:

Vet	3.0%
Eiwitstof	3.0%
Melksuiker	4.8%
Minerale stoffen	0.7%

Totaal 11.5% droge stof.

Het specifiek gewicht van melk varieert van 1.028 tot 1.034. Ofschoon de wetenschap ons geen volledige verklaring kan geven van de oorzaak der veranderingen, welke de melk moet ondergaan, eer zij als kaas geconsumeerd kan worden, is het toch zeer waarschijnlijk, dat de bacteriën, welke er zich in *bevinden*, of er gedurende de verschillende bewerkingen in *komen*, daarop van bepalenden invloed, zoowel ten kwade als ten goede, zijn. De grootst mogelijke reinheid voorkomt den toevloed der ongewenschte soorten van buiten, een snelle temperatuursverlaging gaat de te snelle vermeerdering tegen van die, welke reeds in de melk aanwezig zijn. Op iedere boerderij, waar men zich aan de tradities houdt, wordt

de volle melk verkaasd, daar dan de grootst mogelijke hoeveelheid vet in de kaas belandt. Mijn buurman wil van afgeroomde melk niets weten. Dat laat hij aan de fabrieken over, zegt hij.

Na door den *teems* — een zeef van paardehaar — in de kaastobbe gegoten te zijn, wordt de temperatuur opgenomen, welke variëren mag tusschen 27 en 32° C. Bij geringere warmte wordt de melk verhit. Daarna vermengt de boer haar soms met een vloeibaar kleursel en giet er vervolgens een hoeveelheid stremsel bij, waarna hij de tobbe dekt, om de melk behoorlijk te laten stremmen. Niettegenstaande stremsel tegenwoordig vloeibaar of als poeder in den handel verkrijgbaar is, vervaardigt hij 't gewoonlijk zelf uit kalvermagen, waarvan wij een bos in de kaaskamer zien hangen. Lebben noemt mijn buurman ze.

Wat geschiedt er intusschen in de kaastobbe? De kaasstof wordt door den invloed van het stremsel gescheiden in twee eiwitstoffen: een kleiner oplosbaar deel en een grooter onoplosbaar, dat na geruimen tijd neerslaat, daarbij de met hem verbonden kalk en de onoplosbare kalkverbindingen medevoerende. De melk is dus veranderd in een vloeibaar lichaam,

de *wei*, en een vaste zelfstandigheid, de *wrongel*. Om nu zekerheid te erlangen, dat de stremming voldoende is gevorderd, steekt de boerin voorzichtig den vinger loodrecht in de wrongel en trekt dien er gekromd weer uit. Breekt de kaaskoek af met scherpe kanten, dan kunnen zij en de meid aan het werk; want de boer bemoeit er zich weinig mee, of het moest zijn, dat hij hulp verleent bij het zoogenaamde *duwen*.

Met den *kliener* of *doorhaler* wordt de wrongel verbrokken. De *kliener* is een raamwerk met twee handvatten en waarin glimmend koperen staafjes, evenwijdig loopende aan de langste of ook wel kortste rechthoekszijde. Met dit instrument trekt zij nu overlangsche en dwarsse voren door de gelei, waardoor deze allengs fijner en fijner verdeeld wordt. Gedurende die bewerking trekt de gestremde kaasstof zich steeds meer samen en perst daarbij de wei uit. Daarna verzamelt zij de stof weer tot een geheel, schept met een *naf* er de wei af, waardoor slechts de wrongel overblijft. Deze bedekt zij met een plankje, en zet daar een paar gewichten op, ten einde de wei er zooveel mogelijk uit te drijven. Daar men nu reeds een vrij droge zelfstandigheid verkregen heeft, laat men deze een poosje aan zich zelf over. Ten slotte wordt zij gewoonlijk nog eens gekruimeld en kan de eigenlijke kaasmakerij ook. De *makers* worden van het bord gehaald. Dit zijn kaaskop-bodem en voorzien van een voetstuk. Ze worden met wrongel gevuld en nu is het: duwen, wat je duwen kunt. Telkens wordt de maker weer bijgevuld, waardoor het voorwerp, dat er zich in

bevindt, reeds eenigszins op een kaas begint te gelijken. Alle uitpersbaar vocht is echter nog niet verdwenen. Daarom worden tobbe en makers weer gereinigd, de kaas opnieuw gekruimeld en de duwpartij begint weer van voren af. De vloeistof, welke op die wijze verkregen wordt, is witter gekleurd dan wei en heet *portel*. Daarvan zal de boerin ons na afloop van den arbeid een heerlijke pap bereiden, die zij *prol* noemt. Nogmaals neemt zij de kaas uit den maker, wikkelt haar in een doek, plaatst haar weer in den vorm, legt daar een deksel („volger”) op en brengt de heele geschiedenis onder de kaaspers, waaraan een zwaar gewicht hangt. Door deze bewerking sluiten de wrongeldeeltjes volkomen aan, en vloeit nog veel wei uit de kaas. Hoe lang de kaas onder de pers moet blijven, hangt van verschillende omstandigheden af.

Heeft zij lang genoeg in de verdrukking gezeten, dan wordt ze van haar windselen en overtollige aanhangselen („kaasrand”) ontdaan en verhuist naar een anderen kaaskop, den *zetter*, na vooraf met grof zout ingewreven te zijn. Doch daarmee is haar lijden niet uit. Zij moet nog verder gezouten worden en wordt daartoe van uit de „zoutkist”, waarin de zettters staan, in den pekelbak overgebracht. Hierin krijgt ze een pekelbad van zoo'n sterk gehalte, dat ze er wel in drijven kan. Heeft de kaas na verloop van een paar dagen ook deze beproeving doorstaan, dan plaatst men haar op het kaasbord, om haar opvoeding te voltooien. Ze moet nu marktrijp worden.

Omtrent de veranderingen, welke bij deze rijping in haar binnenste plaats grijpen, weet de onderzoeker ons nog bitter weinig te vertellen. Hij tast nog vrijwel in het duister. Het schijnt, dat de kaasstof gedeeltelijk wordt omgezet in andere oplosbare eiwitstoffen, gedeeltelijk in stoffen, die niet meer tot de eiwitachtige behooren. Vooraf treedt er een zure toestand in de kaas op, doordat de melksuiker in melkzuur

verandert door bacteriën-werking.

Het vet schijnt weinig verandering te ondergaan. Zooveel mag men echter wel aannemen, dat de schijnbaar nietige bacteriën ijverig bezig zijn, de goede om ons een heerlijk product te leveren, de verkeerde om de gebreken in 't leven te roepen, waaraan de kaas zoo dikwijls lijdt. De kaasmaker, hoewel geen rechtstreekschen invloed op de rijping kunnende uitoefenen, kan er toch zijdelings toe medewerken, om zooveel mogelijk schadelijke stoffen te weren. Hij dient er voor te zorgen, dat het rijpingslokaal luchtig en frisch, de temperatuur matig en constant is. Alle schimmels, alle onreinheid moeten zorgvuldig verwijderd en de kazen dagelijks gekeerd worden.

Nadat nu het product een zekere mate van rijpheid bereikt heeft, wordt de kaas geolied, verpakt en naar het pakhuis van den kaaskooper gebracht, waar de verdere rijping geschiedt.

Men bereidt de Edammer kaas in drie verschillende afmetingen: „kleine” kaas van ± 2 K.G. zwaar, „kommissie”-kaas van ± 4 K.G. en „middelbare” ter zwaarte van ± 6 K.G. Bij speciale bestelling of voor eigen gebruik voegt men wel komijn aan de wrongel toe en verkrijgt dan de z.g.n. „kruidkaas”.

Middelertijd wij op het „staltje”, de gewone verblijfplaats der familie in den zomer, ons vergastten aan de „prol” der boerin, liep ons gesprek natuurlijk weer over kaas en kaashandel. Omtrent verschillende zaken, waarover de wetenschap nog geen oordeel heeft kunnen vellen, gaf mijn praktische buurman zijn op ervaring gegronde meening te kennen, echter geenszins beweerende, dat hij 't bij 't rechte einde had. Voor ik daarop verder inga, zal 't misschien noodig wezen een verklaring te geven van een paar uitdrukkingen, die hij bezigde. In de eerste plaats voor de boter-, doch ook voor de kaasfabricage bereidt men z.g.n. *reinkulturen*, of *zuivere culturen* van melkzuurbacteriën. De handel kweekt ze in afgeroomde melk, die vooraf gesteriliseerd is. Ze worden ook in poedervorm aangeboden door de zure melk op te zuigen in meel of melksuiker. *Lange wei* is wei, welke door de ontwikkeling van een zeker soort bacteriën zoodanig is veranderd, dat zij van een staafje, daarin gestoken, als lange draden afloopt. Nog niet zoo heel veel jaren geleden was het kazen van volle melk zonder hulp van lange wei, of reinkultuur algemeen in zwang. Er werd 's morgens en 's avonds onmiddellijk na het melken verkaasd op de wijze als mijn buurman het nog doet. Langzamerhand kwam de nieuwere methode in gebruik, waarbij gedeeltelijk *ontroomde* melk gebruikt wordt en het product minder vet en, naar mijn oordeel, minder smakelijk werd. Verschillende oorzaken werkten tot dezen ommekeer mede. In de eerste plaats had men veel te kampen met gebreken in de kaas, vooral met het

wrak worden en het blauw. Het was daarom, dat men het houten vaatwerk door metalen verving en op raad van Wouter Sluis de wrongel minder verkruimelde en haar langer in de wei behandelde. Weldra kwam de heer Boekel met zijne nieuwe methode voor den dag, waardoor hij de letheid en de gisting (z.g.n. „rijzing”) in de kaas meteen tegenging. De toepassing van deze methode bevorderde ook een vroegere rijpheid der kaas, waardoor het product korter op de planken behoefde te staan. Gebrek aan arbeidskrachten, een zekere gemakzucht bij de boeren, de wetenschap, dat de halfvette kaas in prijs weinig verschilde met de volvette, waren oorzaak, dat velen deze manier gingen opvolgen en nu slechts eenmaal per dag kazen. De avondmelk wordt dan bewaard, daarna gerocmd en vermengd met de versche ochtendmelk, waaruit men kaas verkrijgt met een vetgehalte van ± 2.4 in plaats van $\pm 3\%$. Ook op fabrieken handelt men op dergelijke wijze. Zij onderscheidt zich dus van de oudere niet alleen daardoor, dat slechts eenmaal per dag gekaasd wordt, maar ook hierdoor, dat men minder kruimelt en de wrongel langer in de wei bewerkt. Tevens wordt aan de melk in de tobbe $\pm 2\frac{1}{2}\%$ lange wei toegevoegd. Trouwens, dat laatste doet men ook wel bij de oude methode. Aangezien mijn buurman geregeld aan denzelfden koopman levert, die volvette kaas verlangt, is hij wel verplicht zooveel mogelijk bij het oude te blijven. Doch er is nog een reden, waardoor de bereiding is gewijzigd en de knoeierijen in de hand worden gewerkt; want dat er door handelaars ontzettend is en *wordt* geknoeid kan ik rekenen algemeen bekend te wezen. En dat de Edammer kaas daardoor in het buitenland hare reputatie verloren heeft, kan niemand op goede gronden tegenspreken.

In 1866 werd uit Friesland een commissie naar Denemarken uitgezonden om het systeem Schwarz voor de ontrooming en bewa-

Foto P. Egmond.

WEEGSCHALEN.

ring der melk te onderzoeken. Volgens dit systeem wordt de melk bewaard in blik vaatwerk van ± 40 L. inhoud, bij een diepte van 50 c.M. Deze worden geplaatst in stroomend water, teneinde de melk langer te kunnen bewaren. Ofschoon voor de boterbereiding in het leven geroepen, werd dit systeem weldra ook met goed gevolg bij de kaasfabricage, vooral in de fabrieken, toegepast, waardoor weldra kaas geleverd werd van verschillend vetgehalte. In den grond der zaak is hiertegen niemandal aan te voeren, als de verkooper slechts eerlijk blijft. Maar wat geschiedde nu? In 't buitenland, doch vooral in Friesland, waar men kaas fabriceerde van zeer magere melk, z.g.n. „Hobbekaas”, en van een anderen vorm dan de Edammer, legde men er zich op toe, door bijvoeging van lange wei of reinkultuur en met behulp van het Schwarz' stelstel, kaas te bereiden in *Edammer vorm*. Ook hierin schuilt nog geen oneerlijkheid. Wie zou den boer beletten kaas te maken in welken vorm hij wil? Toch is de Noord-Hollandsche kaasmaker de dupe geworden en wel door de handelwijze van geheel onbetrouwbare handelaars, wie 't uitsluitend om winst te doen was.

Wat deden zij? Zij brachten die magere Friesche kaas als echte Edammer in den handel, zooals wel blijkt uit een alinea uit de Memorie van Toelichting „die de Vereeniging tot Bestrijding van Knoeierijen in den Boter- en Kaashandel inzond bij haar rekest aan Z. Ex. den Minister van W., H. & N., d.d. 30 Juni 1903, waarin zij zegt: „Mochten eerst onbewust vele afnemers dit minderwaardige product tot de vroegere waarde van volvette kaas hebben gekocht, allengs zijn deze dit artikel op de juiste waarde

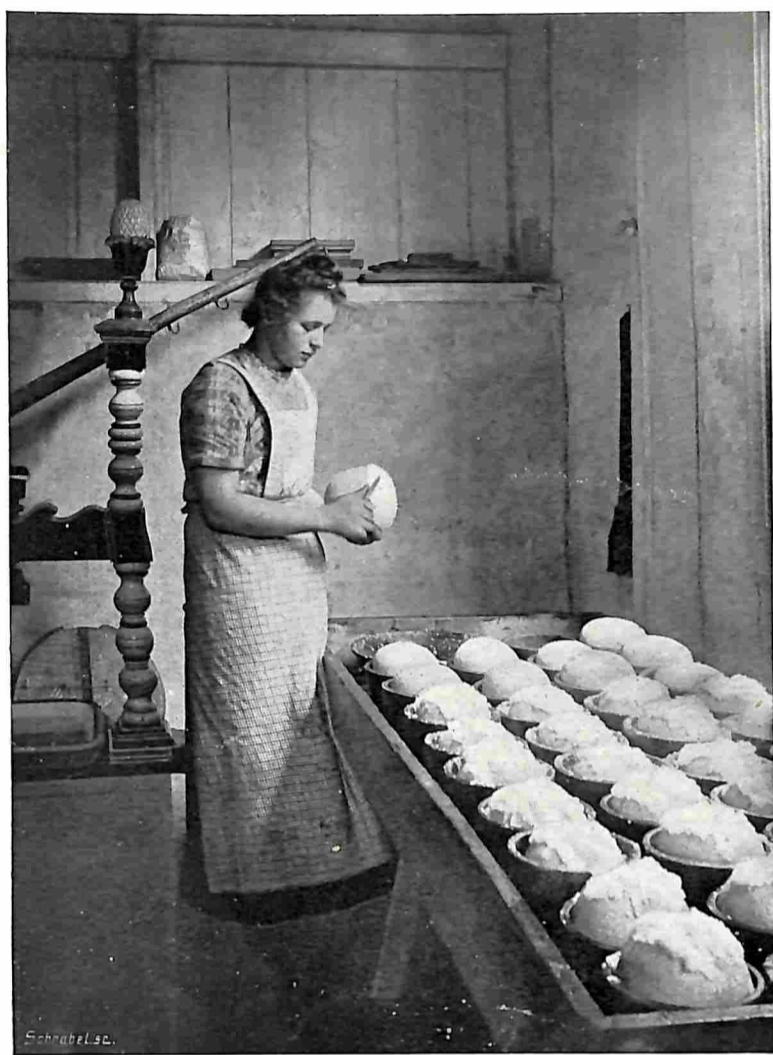

Foto P. Emond.

HET VERZORGEN VAN DE VERSCHE KAAS.

gaan schatten, doch hebben daarmede tevens het vertrouwen in de Hollandsche kaas verloren." En in het verslag van 1903, uitgebracht door Dr. Van Rijn, konsulent in Engeland, zegt hij: „In Manchester is Nederlandsche kaas een weinig bekend artikel. Toen de prijzen der Amerikaansche kaas hoog liepen, ontstond er vraag naar een goedkoopere soort en was er een prachtige gelegenheid om de Nederlandsche kaas een vasten voet aldaar te geven. Enkele importeurs ontvingen goede halfvette kaas. Eén hunner kocht daarna 20.000 stuks in Friesland. De kwaliteit was zóó slecht, dat door deze zending de Nederlandsche kaas een slechten naam kreeg." Zelfs waarschuwde de Fransche Minister van Oorlog in 1903 door middel van „La France Militaire" de garnizoens-commandanten in deze bewoordingen: „Het zal niet ondienstig zijn die producten voortaan niet meer aan de sol-

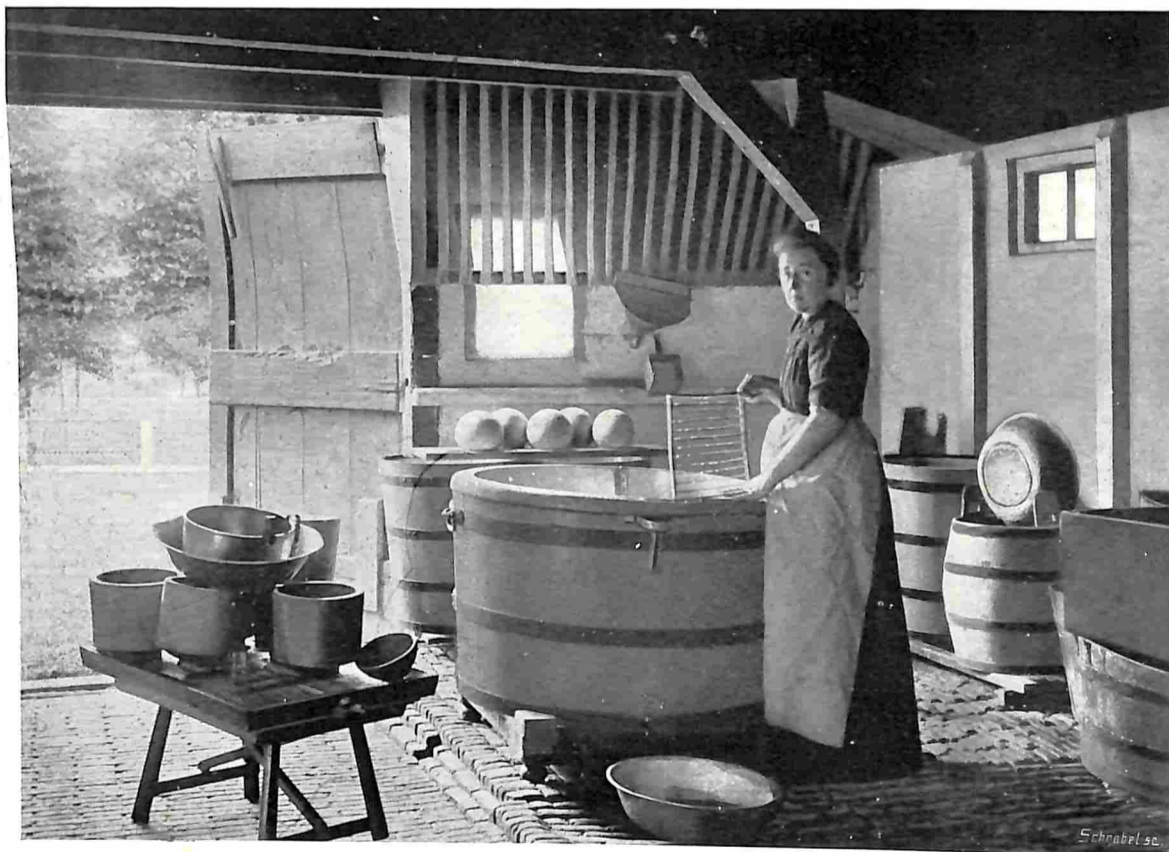

Foto P. Emond.

KIJKJE IN EEN „HELDERE" KAASMAKERIJ.

daten te verstrekken." Door al die berichten wakker geschud, richtte de Holl. Maatschij. van Landbouw eindelijk een Kaascontrole-station op, waardoor aan afnemers waarborgen verstrekt worden, dat zij altijd Hollandsche kaas ontvangen met een vooraf bepaald minimum vetgehalte in de droge stof.

De Edammer kaas lijdt nogal aan gebreken, die de wetenschap tot heden nog niet alle weet te bestrijden. Niet te verwonderen derhalve, dat de practicus in vele gevallen slechts kan veronderstellen. Ik noem van die gebreken alleen het rijzen of gisten, korte of krijtige kaas, taaiheid, knijpers, kanker, boekelscheurtjes, schrompelige of oude-wijvekaas, wrakke kaas, enz.

Mijn buurman heeft over die gebreken zijn eigen meening. Aannemende dat het toevoegen aan de melk van lange of korte wei, reinkultuur en stremsel in de juiste mate is geschied, schrijft hij het rijzen toe aan slechte melk, afkomstig van tochtige of zieke koeien. Ook de weersgesteldheid schijnt daarop van grooten invloed te zijn. Meermalen komt het voor, dat iemand, die in den zomer rijzige kaas maakt, in den winter van dit gebrek verschoond blijft. Kort- of krijtigheid ontstaat door te koud stremmen of door het te spoedig klieven na het stremmen. Taaiheid wordt veroorzaakt door te warm stremmen of te langzaam verwerken. Over het voorkomen van kanker is men het nog lang niet eens, ofschoon 't wel eens toegeschreven wordt aan tocht. Knijpers in de kaas zijn een gevolg van het gebruik van slechte melk. Over boekelscheurtjes, heelemaal geen verband houdende met de Boekelmethode, kan men het niet met elkaar vinden. De proeven, door „Hollands Noorderkwartier" genomen, leidden nog niet tot een resultaat. Het schrompelig worden gaat altijd gepaard met krijtigheid. Rijzige, losse kaas wordt dikwijls wrak, wat vaak gepaard gaat met rood zweet op de korst. P. FRANSEN JZ.

TUINEN.

THE Gardens of England in the Midland and Eastern Counties" is de titel van het Special Winter Number van *The Studio* 1908 9. Zooals alle dergelijke uitgaven onderscheidt zich ook deze door mooie en degelijke bewerking. Acht gekleurde en niet minder dan honderd acht en twintig prachtig uitgevoerde ongekleurde photo's geven voorbeelden van allerlei tuinaanleg in de graafschappen van Midden- en Oost-Engeland.

Het kan niet ontkend worden, dat op het eerste gezicht het boek wat eentonig aandoet, maar bij nauwkeuriger beschouwing wint het meer en meer en wordt de groote verscheidenheid van tuinarchitectuur ook voor leken zichtbaar.

Een prettig, onderhoudend geschreven inleiding van den bekenden Alfred Lys Baldry, getiteld: „The Use of Gardens" brengt den lezer-kijker in de vereischte stemming, terwijl daarna van dezelfde hand eenige „Notes on the Illustrations" volgen. In 't begin van de inleiding komt de volgende passage voor uit een ouden schrijver: „As the use of Gardens hath been the Inclination of Kings and the Choice of Philosophers, so it hath been the common Favourite of public and private man; a pleasure of the Greatest, and the Ease of the Meanest; and, indeed, an Employment and a Possession, for which no man is too High or too Low." Ik zal niet meer aanhalen, alleen dat Schr. er op wijst, dat volgens den Rev. W. Tuckwell *Gan* in Genesis II, 8 „beschut" beteekent, dat *Paradijs* (een woord dat in 't Zend voorkomt) „omheinde plaats"

is; hetzelfde is 't geval met *Hortus*, *Jardin*, *Garden*, *Garten*. Hij had er nog bij kunnen voegen *Tuin*, dat evenals 't Duitse *Zaun* „omheining" beteekent. In al die woorden ligt dus de beteekenis van het beschutte, omheinde, afgelegene, afgezonderde, en zoo spreekt dan de Rev. Tuckwell verder van „a still, removed place, hidden from the day's garish eye, sacred to tranquillity, retirement, repose."

Nu ik hier toch over schrijf, kan ik niet nalaten in de aandacht van tuin- en buitenminnaars (ook „Buiten"-minnaars) een mooi boekje aan te bevelen in de „Astolat Oakleaf"-serie (A. C. Curtis, Guildford) getiteld „On Gardens" en twee essays bevattend van Francis Bacon en Abraham Cowley (de laatste een tijdgenoot van Vondel). Cowley's essay is voor 't meerendeel in verzen, en hij zingt o.a.:

Who, that has Reason, and his Smell,
Would not among Roses and Jasmim

dwell,
Rather than all his spirits choak
With Exhalations of Durt and Smoak:
And all th' uncleanliness which does

drown
In Pestilential Clouds a populous Town?
The earth it self breaths better perfumes

here,
Then all the Femal Men or Women there,
Not without cause, about them bear.

EDWARD B. KOSTER.